

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 316.343

Цветнова О.В.,
старший викладач кафедри економіки і підприємництва,
*Індустріальний інститут
Донецького національного технічного університету*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПАРАМЕТРИЧНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ

Цветнова О.В. Методичні підходи до параметричної оцінки економічних та соціальних інтересів формування середнього класу. У статті проаналізовано проблему оцінки соціальних станів суспільства, виміру та діагностування досягнутого рівня розвитку. Досліджено порядок визначення параметрів середнього класу та соціального розвитку. Розглянуто можливості використання інструментарію для формування соціальних технологій, постановки й розв'язання управлінських завдань у системі державного управління. Обґрунтовано необхідність проведення моніторингу і діагностування соціального середовища з метою розроблення показників (стандартів) середнього класу для їх реалізації в рамках державної соціальної політики. Запропоновано методiku оцінки економічних та соціальних інтересів для формування середнього класу.

Ключові слова: середній клас, методичні підходи, економічні та соціальні інтереси, державна соціальна політика, параметрична структура інтересів.

Цветнова О.В. Методические подходы к параметрической оценке экономических и социальных интересов формирования среднего класса. В статье проанализирована проблема оценки социальных состояний общества, измерения и диагностирования достигнутого уровня развития. Исследован порядок определения параметров среднего класса и социального развития. Рассмотрены возможности использования инструментария для формирования социальных технологий, постановки и решения управленческих задач в системе государственного управления. Обоснована необходимость проведения мониторинга и диагностирования социальной среды с целью разработки показателей (стандартов) среднего класса для их реализации в рамках государственной социальной политики. Предложена методика оценки экономических и социальных интересов для формирования среднего класса.

Ключевые слова: средний класс, методические подходы, экономические и социальные интересы, государственная социальная политика, параметрическая структура интересов.

Tsvetnova O.V. Methodical approaches to parametric evaluation of economic and social interests of middle class formation. The article analyzes the problem of assessing the social conditions of society, measuring and diagnosing the achieved level of development. The procedure for determining the parameters of the middle class and social development is explored. The possibilities of using the toolkit for the formation of social technologies, the formulation and solution of managerial tasks in the system of public administration are considered. The necessity for monitoring and diagnosing of the social environment with the aim of developing the middle class indicators (standards) for their realization within the framework of the state social policy is substantiated. The method of estimation of economic and social interests for the formation of the middle class is proposed.

Key words: middle class, methodological approaches, economic and social interests, state social policy, parametric structure of interests.

Постановка проблеми. Першочерговими завданнями державної соціальної політики є розроблення та реалізація основ соціального захисту, тобто соціальної безпеки, і формування соціально стабільних груп, страт, що забезпечують стабільність суспільства незалежно від світових економічних криз та обвалів світових ринків.

«Саме можливість середнього класу виступати рушійною силою позитивних змін у сфері як суспільного, так і економічного розвитку вимагає особливої уваги до передумов та умов його формування і розвитку» [1, с. 173–179].

Для завдань соціального управління складними соціальними інститутами та організаціями особливо актуальним є розвиток такого наукового напрямку як концептуальна теорія формування і розвитку середнього класу, що пов'язана з гуманітарним складником державного управління.

Тому актуальним стає завдання розроблення універсальної методики оцінки економічних та соціальних інтересів під час розроблення політики з формування середнього класу з позиції рівня розвитку та безпеки об'єктів різної господарської спрямованості. Така мето-

дика може базуватися на процедурах обробки вихідної інформації, що характеризує всю різноманітність життєво важливих інтересів держави, населення та бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив соціальної політики на зміни в соціальній структурі суспільства, зокрема формування та оцінки середнього класу, виступає предметом дослідження багатьох науковців, зокрема Г.Г. Михальченко, Ю.К. Зайцева, О.В. Макарової, Е.М. Лібанової, Р.М. Кундакчан, Т.І. Павлюка, А.А. Маценка, Я.В. Сало, Д. Марчак, В.В. Балусева, В.А. Кротевича, А.М. Харченко, Н. Богуті, Е.М. Авраамової та ін. [2–13]. Проте методики прямої оцінки економічних та соціальних інтересів під час формування середнього класу не існує. Відомі методи непрямой оцінки досягнутого рівня добробуту і безпеки різних соціально-економічних систем, але вони мало придатні для практики під час усконалення механізму формування середнього класу.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження у розробленні методики оцінки економічних та соціальних інтересів для формування середнього класу, яка заснована на синтезі показників соціальних інтересів, соціальної відповідальності та соціальної безпеки, що пов'язані з прямими національними інтересами й є цільовою функцією державної соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Середній клас є оплотом соціальної стабільності, що, насамперед, забезпечує проміжне, середнє його положення у матеріально-майновій шкалі, яке свідчить про певні успіхи і досягнення в діяльності людей, що належать до нього.

Більшість науковців вважає, що в Україні досі переважає двополюсна модель суспільства, яка представлена олігархією і робочим класом зі слабо розвиненим середнім класом, що є основною причиною уповільненого і часто суперечливого розвитку демократії. Серед функцій середнього класу особливо виділяються: здатність до розвитку завдяки самостійній економічній активності та відповідальності; зацікавленість у соціальній стабільності та її підтримки за рахунок особистої свободи та економічної і політичної можливості її реалізації [14, с. 57].

У цілому необхідно відзначити, що інтереси середнього класу близькі інтересам більшості населення. Проте їх специфіка полягає у тому, що цей клас зацікавлений у стабільному соціально-економічному розвитку. Незважаючи на кризові явища, що мають місце в сучасній українській економіці, прагнення до сталого розвитку, економічного зростання та стабільності є основною рисою середнього класу, що сприяє підвищенню рівня й якості життя населення [15].

Інтереси як категорія, що розкриває справжні причини різноманітної людської діяльності, відображають за рівнем їх реалізації результати цієї діяльності. Цей бік категорії інтересу, не помічений суспільними науками, може і повинний бути використаний для пізнання основних явищ соціального життя за допомогою вимірювання рівня задоволення і захищеності інтересів людей, рівня та можливостей добробуту, визнання економічної ефективності соціальних інструментів підтримки та соціального захисту.

Вимогливий імператив буття соціальної системи, що впливає із законів розвитку і безпеки, – це обов'язкова мінімаксна структура її інтересів. Він зумовлює життєдіяльність по спіралі розвитку. У процесі життєдіяльності соціальної системи одні показ-

ники інтересів будь-якого її явища вимагають свого зростання, інші, навпаки, – зменшення.

Таким чином, усі інтереси в конкретному вигляді діяльності або явища умовно можна розділити на дві великі групи: інтереси першого роду, що вимагають зростання значень показників інтересів до максимуму, та інтереси другого роду, що вимагають зниження значень показників інтересів до мінімуму. Обидві групи характеризують категорію «рух середовища» виду діяльності (явища). Перша група інтересів відображає умови і чинники розвитку, добробуту і забезпечення виду діяльності та позитивного впливу його на життя споживачів послуг (продукції). Друга група, перебуваючи в єдності, відображає умови та чинники, пов'язані з проблемами, які ускладнюють отримання і використання послуг (продукції) виду діяльності. У загальному вигляді це інтереси добробуту (перший рід) та інтереси «проблемні – головного болю» (другий рід), чинники яких за відомої критичної маси можуть протистояти інтересам першого роду і тим самим представляти потужну реальну загрозу цим інтересам.

Інтегральний облік показників інтересів першої та другої груп інтересів (першого і другого роду) призводить до оцінки стану досліджуваного явища або сторони виду діяльності, що виходить за рамки чисто вартісних значень. По суті, викладений підхід узагальнює вихідні позиції, що характеризують групи інтересів людини, зафіксовані статистикою результатів наслідків подій, що вже матеріалізувалися.

Алгоритм вирішення завдання про оцінку виду діяльності й явищ у життєдіяльності соціальних організації в найзагальнішому вигляді виражає послідовність операцій і взаємопов'язаних розрахунків. При цьому виділяються два самостійних, але залежних один від одного блоки розрахункових операцій: перший блок інтересів першого і другого роду; другий блок – конструювання інтегральних індексів груп інтересів першого і другого роду.

Найважливішою вихідною базою для реалізації запропонованого алгоритму є розроблення, перш за все, системи кількісно-якісних показників (параметричної структури інтересів), що відбиває зміст конкретних життєво важливих інтересів та оцінки величин реалізованих інтересів на перспективу.

Таким чином, універсальна методика оцінки економічних та соціальних інтересів для формування середнього класу, по суті, може бути представлена можливостями розрахунку індексів рівня реалізації інтересів добробуту і безпеки людей, держави та бізнесу, що певною мірою може характеризувати досягнутий рівень розвитку й безпеки досліджуваного об'єкта. Обмеженням методики може служити масштаб досліджуваної системи.

За наявності інформації про параметричні структури, інтереси людей у даному об'єкті кількісну оцінку обох груп інтересів (добробуту та безпеки) може бути технічно здійснено шляхом розрахунку двох основних інтегральних індексів: реалізації інтересів добробуту об'єкта та реалізації інтересів безпеки. Технологія їх розрахунку складається з чотирьох послідовних етапів, на кожному з яких вирішуються свої специфічні завдання.

На першому етапі визначаються параметрична структура інтересів у процесах державного формування і підтримки середнього класу, параметрична структура життєво важливих інтересів населення (особистості); параметрична структура інтересів функ-

ціювання бізнесу. Необхідно також визначити міні-максну структуру кожної групи інтересів формування середнього класу (інтересів державних, населення та бізнесу), а саме, як зазначалося вище, поділити параметри інтересів у процесах державного формування і підтримки середнього класу, життєво важливих інтересів населення (особистості) та функціонування бізнесу на дві великі групи – інтереси першого роду та інтереси другого роду, що дасть змогу знайти найкраще рішення для поведінки учасників, зобов'язаних узгоджувати дії у разі зіткнення інтересів.

На другому етапі розраховуються часткові індекси інтересів добробуту держави, населення, бізнесу та інтересів безпеки, вибудовується їх рангова шкала.

На третьому етапі здійснюється конструювання інтегральних індексів груп інтересів добробуту, а також інтересів їх безпеки.

Інтереси володіють специфічними характеристиками, відображають особливості розвитку суспільних відносин у соціальних системах різного ієрархічного рівня. На кожному із цих рівнів формуються свої системи інтересів, стійко взаємодіючи між собою. Об'єктивний характер формування певної ієрархії таких систем породжується, насамперед, відомою сталістю інтересів і безперервним ускладненням структури сучасного світу, кожна частина якої характеризується специфікою, відмінностями у рівні життя різних соціальних груп і, відповідно, своєрідними інтересами. Тому природно, що параметрична структура інтересів особистості під час розгляду різних об'єктів безпеки буде різною.

Еволюція уявлень про середній клас наклала відбиток на методику його ідентифікації і зробила одні стра-

тифікаційні критерії більш рівними, ніж інші. Такими «першими серед рівних» є показники матеріального добробуту і професійно-посадовий статус. Застосування то одного, то іншого критерію як основного ідентифікатора середнього класу дає часом украй суперечливі результати, що вносять плутанину у визначення його чисельності та складу. Настільки ж непорівнянними за чисельністю, характером зайнятості, соціокультурними характеристиками соціальні групи виявляються під час ізольованого розгляду середнього класу з погляду об'єктивних і суб'єктивних чинників (самоідентифікація по відношенню до соціальної ієрархії).

Авторська методика оцінки економічних та соціальних інтересів для формування середнього класу, що заснована на процедурах обробки вихідної інформації, яка характеризує всю різноманітність життєво важливих інтересів держави, населення та бізнесу, дасть змогу уникнути суперечності за умови впровадження показника «частка середнього класу населення за кожним критерієм параметричної структури інтересів», що в подальшому дасть змогу конструювати інтегральні показники оцінки груп інтересів, які уможливають визначення особливостей розвитку та діагностування соціальної стратифікації в Україні (рис. 1).

Запропонована автором методика дає змогу об'єднати академічний, політичний та економічний підходи до дослідження середнього класу. «Академічний підхід визначає об'єкт дослідження, дефініцію середнього класу, базові його параметри і взаємодію цих параметрів; межі цього прошарку населення та ін. Відповідає на запитання: що таке середній клас, які критерії приналежності до середнього класу, яка його чисельність тощо. Політичний підхід заснований на соціальному

Рис. 1. Методика оцінки економічних та соціальних інтересів для формування середнього класу

замовленні для розв'язання певних політичних завдань. Середній клас вивчається з погляду його місії і ролі в суспільстві. Основне питання – це баланс інтересів влади і населення у напрямі формування середнього класу. Основна гіпотеза: середній клас – основа стабільності суспільства, провідник реформ і двигун перетворень В економічному підході предметом вивчення є споживчі потреби середнього класу» [13].

Із метою розроблення показників (стандартів) середнього класу для їх реалізації в рамках державної соціальної політики необхідно проводити моніторинг і діагностування соціального середовища. Після завершення діагностування та моніторингу формується параметрична структура інтересів, заснована на узагальненні інформації, яка кількістю виражає всі показники за кожним інтересом. Одержані масиви даних відображають категорію руху середовища, його сучасні стани, спрямованість розвитку, рівень життя та його якість.

Запропонована авторська методика орієнтована та предметно демонструє значну низку переваг:

- можливість оцінити і проаналізувати інтереси населення та їх матеріальні й духовні пріоритети;
- надати оцінку і провести діагностування ключових параметрів національної соціальної безпеки;
- можливість оцінити і вивчити комплексний та взаємопов'язаний характер соціальних ризиків;
- можливість оцінити та спрогнозувати параметри соціальних інтересів бізнесу;
- провести діагностування стану громадської думки з позиції соціальної стабільності;
- надати оцінку індексів інтересів добробуту населення, індексів соціальної відповідальності і безпеки.

У цьому полягають переваги запропонованої в роботі методики та її ключових параметрів і показників порівняно з наявними та традиційними.

Висновки. Синтез показників соціальних інтересів, соціальної відповідальності та соціальної безпеки пов'язаний із прямими національними інтересами й є цільовою функцією державної соціальної політики. Це відображення практичних завдань державного управління у даній сфері. У рамках реалізації цієї соціальної функції держави формується реальна можливість створення системи нормативних кількісних та якісних показників, що відображають зміст життєво важливих інтересів у сфері соціального розвитку та безпосередньо створення параметричної інтегральної системи оцінки середнього класу (соціальної антикризової страти суспільства). Така діяльність має бути позиціонована як концептуальний науково-методичний підхід до формування основ соціальної відповідальності та соціальної безпеки.

Визначений методичний підхід дасть змогу використовувати реально існуючу національну статистичну базу, внутрішню оцінку соціальних процесів підприємств і галузей. Це дасть реальну можливість адаптувати дані методики на практиці та в подальшому розповсюджувати й уніфікувати з урахуванням європейського досвіду.

Проблема оцінки соціальних станів суспільства, вимір та діагностування досягнутих рівнів розвитку з позиції якісних і кількісних параметрів в узагальненому розумінні є частиною більш загального завдання дослідження складних багатограних явищ та безпосередньо діагностики самих соціальних систем. Методика дає змогу визначити не тільки певні параметри середнього класу, а й комплексно оцінити рівень добробуту у суспільстві, визначити реальні параметри соціального розвитку. Це є дієвим інструментарієм для формування соціальних технологій, постановки й розв'язання управлінських завдань у системі державного та регіонального управління.

Список використаних джерел:

1. Дмитриченко Л.И., Химченко А.Н. Малый бизнес в системе предпринимательства: монография. Донецк, 2005. 180 с.
2. Михальченко Г.Г. Відтворення та розвиток населення в контексті забезпечення гідної якості життя: монографія. Донецьк, 2013. 333 с.
3. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: монографія. Київ, 2015. 188 с.
4. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
5. Демографічні чинники бідності: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. 184 с.
6. Кундакчан Р.М. Система экономических интересов среднего класса в концепции повышения качества жизни населения. Вопросы экономической теории. Проблемы современной экономики. 2010. № 3(35). С. 31–35.
7. Павлюк Т.І., Маценко А.А., Кричевська О.А. Соціальна політика України: стан та перспективи розвитку. 2015. URL: <http://molodyucheny.in.ua/files/journal/2015/12/68.pdf> (дата звернення: 03.09.2018).
8. Сало Я.В. Середній клас: проблеми формування URL: <http://economyandsociety.in.ua/Journal/4/2016/ukr/44.pdf> (дата звернення: 06.09.2018).
9. Марчак Д. Как изменились доходы среднего класса в Украине за пять лет. Совместное исследование Forbes и аудиторской компании EY. Forbes, Украина. 2013. С. 26–32.
10. Балусев В.В., Кротевич В.А. Середній клас в Україні: ознаки, роль і проблеми формування URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/2014=75020> (дата звернення: 03.09.2018).
11. Харченко А.М. Соціальна проблема глобалізації – бідність: шляхи її подолання. URL: <http://fp.cibs.2014/ck.ua> (дата звернення: 10.09.2018).
12. Богута Н. Чем живет и сколько зарабатывает средний класс в Украине. Деньги. 2013. С. 33–36.
13. Аврамова Е.М. Формирование среднего класса в России: определение, методология, количественные оценки. Общественные науки и современность. 2002. № 1.
14. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Геєця. Київ: Ін-т екон. прогнозування, 2003. 1008 с.
15. Култыгин З.П. Исследование социальной структуры в переходных обществах. Социол. исследование. 2002. № 4. С. 121–128.